

כוחה של מילה

אתגר חופש הביטוי ברשתות החברתיות

פורסם בתאריך 16 בדצמבר 2015

שיודעים הכול. לעומת זאת, הנחת היסוד הדמוקרטית היא שאנשים מסוגלים לבחור מתוך ריבוי דעות במה שנכון להם.

2. **כלי לגילוי האמת:** אם הדעה המושקעת היא נכונה, אזי פגיעה בחופש הביטוי תמנע מאתנו להחליף את העמדה המוטעית, השלטת, בעמדה אמיתית יותר. לדוגמה: גלילאו גליליי נרדף בידי הכנסייה לאחר שטען שכדור הארץ מסתובב סביב השמש ולא להפך. השתקת עמדתו מנעה את התפתחות המדע. אפילו אם הדעה המנוגדת היא שקרית, האמת רק מתחזקת לנוכח המאבק בשקר.

3. **מניעת עריצות השלטון:** פעמים רבות השלטון פוגע בחופש הביטוי כדי להצדיק עצמו. השלטון לא תמיד מחזיק באמת, ופגיעה בחופש הביטוי עלולה למנוע ביקורת חשובה עליו. לדוגמה: בישראל, בשנות החמישים של המאה הקודמת, נאסר לפרסם מידע מביך על הממשלה, כדי שהציבור לא יטרעם עליה.

4. **מימוש עצמי:** אפילו אם אדם טועה, סתימת פיות מהווה פגיעה חמורה בכבוד האדם ובחירות שלו. מותר לאדם לבטא את דעתו וכך לממש עצמו בלי ש"יסתמו לו את הפה", שאלמלא כן, הפגיעה ותחושת העלבון עלולים להוביל למעשים חמורים יותר, ואף לאלימות.

במסגרת הדיון יש לשאול את השאלות:

מה דעתכם על הטענות שהוצגו לעיל, האם הם חלים גם על הביטוי ברשתות החברתיות?

האם, לדעתכם, חופש הביטוי הוא ערך חשוב עד כדי כך ששווה להילחם למענו גם ברשתות החברתיות?

האם ולמה כל כך חשוב דווקא בעתות משבר להימנע מפגיעה בחופש הביטוי ברשת?

חופש הביטוי וגבולותיו בעידן האינטרנט

1. לא כל הגולשים ערים לדינמיקה של האינטרנט ושל הפייסבוק בפרט, ולעצמת החשיפה שעלולה להיות לדבריהם. אמירות שנתפסות כפרטיות עלולות להתגלגל לפורומים שלא כווננו אליהם, ובשל הקלות של השיתופים והלייקים – ביטוי ששוחרר לחלל הווירטואלי בעת רתחה ומצוקה רגשית, עשוי לקבל תפוצה רחבה מאוד.

2. חופש הביטוי הוא זכות יסוד במשפט הישראלי, המשליך גם על ביטויים פוגעניים, מעליבים ומקוממים. החוק אינו

בני האדם שונים זה מזה בהשקפותיהם, בהעדפותיהם, באמונתם ובטעמם. אנשים אוהבים דברים שונים, מתלבשים בצורה שונה, מתבטאים באופן שונה ומאמינים בדעות שונות. בשל מגוון זה, קיים צורך בסיסי אצל כל אדם לתת ביטוי חופשי בחייו להעדפותיו ולאמונותיו. בימינו, אחד הכלים המשמעותיים ביותר לביטוי הוא האינטרנט.

מחקרים רבים עוסקים היום בהשפעתה של המדיה החדשה – הרשתות החברתיות – על בני הנוער, לאו דווקא במישור הפוליטי, אלא גם במישור האישי והחברתי. ההשפעה הזו יכולה להתבטא בהתנהגויות ועמדות מסוימות – קיצוניות בחלק רב מהמקרים – שיזכו לתגובות מגוונות מצדו של הציבור (הווירטואלי והממשי): עידוד ותמיכה, ביקורת חריפה, תקיפה וירטואלית ולעתים אף תקיפה פיסית.

המצב החברתי-פוליטי המורכב בישראל מעלה את חשיבות החינוך לחופש ביטוי. מצד אחד, כמות גדולה של ביטויי שנאה ברשת זוכה לדאבוננו לעידוד רב (Like), ושיתוף ([דוגמא לכך התמונה שהעלתה החיילת עדן לוי לעמוד הפייסבוק שלה](#)). מצד שני, עונש קשה מוטל על ביטויי עמדות ודעות שאינן מתיישבות עם הקונצנזוס הציבורי הישראלי (הגשת כתב האישום שהוגש נגד [אנס ח'טיב](#) בעקבות [פרסום סטטוס](#) בעמוד הפייסבוק שלו).

[העיסוק היומיומי של בני הנוער ברשתות החברתיות](#), בונה מציאות חדשה שבני הנוער מזינים וניזונים ממנה. כמו כל אדם אחר, הם נהנים ממרחב כמעט חסר גבולות של חופש ביטוי, המאפשר להם לפרסם אמירות ותמונות כאוות נפשם בלי כל הגבלה או פיקוח. עניין זה, ככל שיש בו העצמה לבני הנוער לבטא את עצמם, יש בו סכנה ממשית, ואפשרות להידרדרות נפשית, חברתית ולעתים גם מעורבות בעברות על החוק.

המרחב הרשתי רגיש במיוחד בשל היותו נגיש וחשוף, החומרים המפורסמים עלולים להיחשף במהירות אדירה שאינה ניתנת לשליטה, והתוצאות ממהרות להגיע, דוגמא לכך [התאבדותו של הנער דודאל מזרחי](#) בן ה-15 בעקבות אמירות מבזות שפורסמו נגדו בפייסבוק בידי חבריו לכיתה.

מימוש עצמי? שמירת הדמוקרטיה?

גם וגם. חופש הביטוי מהווה אמצעי לגילוי האמת, לשמירת ההליך הדמוקרטי, למימוש עצמי ולשינוי בדרך של שכנוע, ומכאן חשיבותו במישור האישי והחברתי.

1. **טבע האדם:** הנחת היסוד בדיקטטורות היא שהאדם אינו יכול לבחור בתבונה, ולכן יש למנוע ממנו להיחשף לעמדות שונות מאלו של המנהיג או של השלטון,

הצעות למשימות לתלמידים/ות:

חפשו שתי כתבות באתרי החדשות בנושא חופש הביטוי. כתבו במחברת בקצרה את תיאור האירוע וציינו: מי נפגע? אילו זכויות נפגעו? כיצד בא לידי ביטוי עקרון חופש הביטוי באירוע? איך החוק מיושם במקרה הנבחר? מה אתם חושבים על האירוע?

ערכו חקר בין תלמידי/ות הכיתה/השכבה אודות פגיעה בזכות לחופש הביטוי, והציעו דרכים לתקן את הפגיעה יחד עם מנהל\ת בית הספר והצוות הפדגוגי.

אתרו מקרים של פגיעה או מימוש הזכות לחופש ביטוי ברשתות החברתיות. כתבו נייר עמדה בנושא, שמטרתו שמירה על זכויות התלמיד/ה.

הכיתה תחולק לארבע-חמש קבוצות. על כל קבוצה להציע כללים לכתיבה של פוסטים ופרסומים ברשתות החברתיות, השומרת על הכללים של ההגבלה על חופש הביטוי וההמנעות מפגיעה בזולת.

נספח 1:

[אהרון ברק במאמרו חופש הביטוי ומגבלותיו](#) מבחין בין שני סוגים של הגבלות על חופש הביטוי:

1. **הגבלה על אופן הביטוי** – הגבלות מסוג זה של מקרים אינן מכוונות נגד התוכן של הביטוי אלא נגד דרך הבעתו. לדוגמא, מפגינים עשויים להפריע למנוחת השכנים על ידי שימוש ברמקולים, או ללכלך את הסביבה, ללא קשר למסר שהם מעבירים; הפגנה של מספר גדול של אנשים עלולה להפריע לחופש התנועה של הציבור.

2. **הגבלה על תוכן הביטוי** – הגבלות אלה קשורות לתוכנו של הביטוי. במקרים אלה אופן הביטוי אינו פוגע בערכים אחרים, אבל מבחינת התוכן הוא פוגע בביטחון, בשלום הציבור וברגשותיו, בכבוד האדם ובערכים אחרים שהחברה הדמוקרטית מגינה עליהם.

פוסט זה נכתב במסגרת פרויקט: כוחה של מילה

אוסר על ביטויים לא-פטורייטיים ועל ביטויים שנחזים כחוסר נאמנות למדינה או חוסר הזדהות איתה. ביקורת על רשויות המדינה כמו הממשלה, הצבא והמשטרה, גם אם היא קיצונית וסרת טעם, מוגנת בדרך כלל על-ידי חופש הביטוי. גם הבעת שמחה על מותם של אחרים, יהודים או ערבים, דוחה ומזעזעת ככל שתהיה – אינה בהכרח הסתה לגזענות או לאלימות ואיננה אסורה.

3. ביטוי עשוי להיחשב כאסור כאשר הוא מסית לאלימות (לדוגמה: "נפגשים היום בשמונה בכיכר ציון, יהיו שם שמאלנים וערבים, תביאו אבנים ואלות, נראה להם מה זה"; "להגיע לכניסה לכפר, כל יהודי שמנסה להיכנס מקבל סכין"), או כאשר הוא מסית לגזענות (לדוגמה: "כל הערבים טרוריסטים, שימותו כולם הם והילדים שלהם"; "היהודים הם רוצחי ילדים, צריך לגרש את כולם מפה"). הסתה לאלימות והסתה לגזענות הן עבירות פליליות.

החינוך לחופש ביטוי ברשתות החברתיות מאתגר את המחנכים והמחנכות. הוא מחייב מצד אחד חינוך לערכי זכויות האדם והדמוקרטיה, ומצד שני מודעות לחשיבות של הגבלות על חופש הביטוי. ההגבלה פוגעת בחופש הביטוי, אך יכולה בו בזמן להאיר את עיניהם של מי שאינם מודעים מספיק לחומרת פרסום דברים ספציפיים ברשתות החברתיות. הדיון עם בני נוער בנושא חופש ביטוי ברשתות החברתיות חייב להיות דיון המקדם פלורליזם, שמטרתו הבנה מעמיקה של חופש הביטוי והשלכותיו.

*** לפני הדיון בכתה מומלץ לצפות בראיון עם [מיכה אבני לקין](#) בנו של פעיל השלום ריצ'רד לקין.

הראיון פורסם בערוץ 7.

שאלות לדיון בעקבות הראיון:

האם אתם מסכימים עם הטענה של מיכה אבני לקין? הסבירו האם בשם עיקרון חופש הביטוי מותר לפרסם באינטרנט כל מידע?

אילו זכויות מתנגשות לפעמים עם חופש הביטוי ברשת?

מי קובע את גבולות חופש הביטוי ברשתות החברתיות?

האם אנו מצנזרים את עצמנו? מה ההתלבטויות העומדות בפנינו? האם ישנו מחיר (נפשי וחברתי) שאנו משלמים בכדי לזכות בבמה חופשית לדעותינו?

מה אתם יכולים לעשות כדי לקדם את יישום כללי הזהירות ברשתות החברתיות? האם לדעתכם תוכלו לתרום תרומה משמעותית למניעת פגיעה בילדים ובשמירה על זכויותיהם? כיצד? העלו רעיונות.

This project is funded by the European Union
פרויקט זה נממן על-ידי האיחוד האירופי
ينفذ البرنامج بدعم من الاتحاد الأوروبي

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطن في إسرائيل
The Association for Civil Rights in Israel

המדרשה לדמוקרטיה ולשלום
كلية للديمقراطية والسلام
The Adam Institute for Democracy & Peace
ادم Adam
זכרון-אמיל גרינצוויג על-שם אמיל גרינצוויג
in Memory of Emil Greenzweig